

Rakousko-uherské vyrovnání

a státoprávní význam vojenských požadavků uherských.

Dr. Frant. Fiedler.

Politickou signaturou roku 1903/4 v říši Rakousko-uherské jest otázka vojenská. Rozvinulať se jak co do objemu tak co do hloubky tou měrou, že zatlačila v obou polovinách říše do pozadí jiné palčivé otázky; stihlo to jistou měrou i naše české požadavky. Kdo by se snad domníval, že vojenským programem t. zv. devítkového komitétu uherského, jehož provedení bylo slavnostně již zaručeno, bude vojenská otázka konečně rozřešena a trvale uklidněna, zklame se dojista. Dnes zdá se nám býti otázka vojenská zcela novou. Ale otázka ta vykazuje úctyhodné stáří; sotva totiž po spojení české, rakouské a uherské skupiny v jediný státní celek nastala v nové říši potřeba přiměřené úpravy branných poměrů, objevila se vojenská otázka na denním pořádku tohoto celku. Nezmezila z něho podnes. A tak lze čerpati z toho pro předlitavskou polovici dojista málo radostné přesvědčení, že ještě v další budoucnosti opakovati se budou v této říši vojenské spory, které byly vždy hodně ostré, zrovna tak dříve, jako dnes, s tím toliko rozdílem, že v době všeobecné branné povinnosti spory vojenské, zasahující do širších vrstev, zasahují také více do živého.

Nynějšímu vojenskému sporu mezi Rakouskem a Uherskem lze zúplna porozuměti jen tehdy, přehlíží-li se veškeren vývoj vojenské organisace v tomto moenářství. Vývoj ten byl jiný před a jiný za Litavou. Před Litavou absolutistický centralismus dovedl brzo podříditi vojenství úplně pravomoci panovníkově, na základě decenálních recessů Marie Terezie se stavy jednotlivých zemí smluvených převzal stát správu vojenskou do svých rukou, dotýkaje se tím citelně dřívější pravomoci sněmů, na nichž stavové nedovedli uhájiti svých práv.

V Uhrách naproti tomu hájil tamní sněm a uhájil také svoji pravomoc ve vojenských věcech. Dokud nebylo stálého vojska, tvořila brannou moc uherskou tak zv. *i n s u r r e k c e*. V případě

války byli totiž příslušníci stavů (šlechty, kleru, magnatů, baronů) povinni vytáhnouti osobně do pole a postaviti mimo to dle poměrů majetkových vyzbrojené jezdce. Již tehdy žádali Uhři na sněmích (na př. r. 1596, 1601, 1618), aby tato uherská branná moc podřízena byla výlučně uherským hejtmanům. Poněvadž insurrekce nemohla vojenskému rozvoji postačiti, přistoupeno bylo v r. 1715 k organizaci stálého řádného vojska k vojen. službám naverbovaného a v r. 1802 k organizaci na základě konskripce a rekrutýrky. Na vojsko povoloval uherský sněm peníze i rekruty; při tom kladl však pokaždé svoje požadavky, v nichž pozorovati lze i jakési stupňování. Nejprve žádáno, aby důstojnictvo od hejtmana počínajíc dolů ustanovováno bylo komitáty v souhlasu s plukovníky (r. 1741). Při jmenování důstojníků štábních, jež platil panovník, měl v první řadě brán býti zřetel na Uhry (1792). Od důstojníků požadována znalost uherského jazyka (1807). V čelo uherského vojska stavěni býti mají jako generálové zrození Uhři (1807). Ve vojenských akademiích mají vzdělávání býti také uherští mladíci, mezi počtem uherských a německých důstojníků má zachováván býti přiměřený poměr (1792), rekruti z Uher mají zařadováni býti jen do uherských pluků (1808), uherské vojsko podřízeno má býti své vlastní dvorské kanceláři a vlastním uherským důstojníkům, má přísahati na uherskou ústavu (1790) a t. d. Toto své právo povolování peněz a rekrutů nedal si uherský sněm ani úskoky ani hrozbami z Vídně vycházejícími odejmouti. Byl to takřka nepřetržitý zápas mezi Vídní a uherským sněmem, při kterém tento osvědčil neoblomnou statečnost a houževnatost, takže na konec musil zvítěziti.

K takové statečnosti nedovedli nadchnouti se sněmové jiní — mezi nimi český — a proto také svou při s ústředním státem prohráli. K ilustraci uherské vytrvalosti — též proto, aby české čtenářstvo správněji nazíralo na příčiny uherských úspěchů a porovnávalo s tím trudné výsledky sněmovní činnosti v Čechách z téže doby — uvádím z tohoto zápasu následující intermezzo: Od roku 1812 nechtěla vídeňská vláda svolávat již uherský sněm k vůli prudké opozici téhož proti finančnímu patentu z r. 1811, ač dle tamní ústavy měl sněm svolán býti po každých třech letech. Když potřebovala potom vláda peníze a rekruty, odmítly komitáty vládní požadavky, ježto nebyly sněmem povoleny. Z Vídně vysláni byli královští komisaři do uherských komitátů, aby přes hlavu komitátních úřadů provedli tam rekrutýrku dle vládních

příkazů. V komitátech odpověděno na to passivní oposicí. Komisaři našli všude úřední místnosti buď zavřené neb úplně prázdné, všechny úřední seznamy, konskripční archy, protokoly a t. d. odstraněné, komitátní úředníci vzdali se svých úřadů, nikdo nedostavil se do komitátního shromáždění komisařem svolaného a pod., takže komisaři musili se s nepořízenou vrátiti. Chtěla-li vídeňská vláda peníze a rekruty, musila volky nevolky sněm uherský zase svolati (r. 1825).

V bouřlivém roce 1848 podařilo se Uhrům uskutečniti v oboru vojenství to, co bylo vlastně vůdčí myšlenkou všech sněmovních postulátů z předcházející doby, t. j. jistě samostatnosti uherské části říšské armády. Tak zv. březnovými zákony zřízeno bylo pro Uhersko samostatné zodpovědné ministerstvo (čl. III. zák. z r. 1848). Ohledně vojska bylo ustanoveno (§ 6.), že ve všech záležitostech zemské obrany má výkonnou moc vykonávati panovník výhradně skrze uherské ministerstvo, a dále (§ 8.), že o upotřebení »uherského vojska« za uherskými hranicemi i o jmenování vojenských hodnostářů rozhodovati má panovník »za spolupodpisu zodpovědného uherského ministra a latere«. Právý význam toho vynikne, hledí-li se k dalšímu ustanovení (§ 31, že výkonnou moc po dobu nepřítomnosti panovníka vykonávati má za něho palatin a král. místodržitel. Tím vydána byla uherská část armády do rukou uherských orgánů. Když potom následkem vývoje událostí vznikl konflikt mezi uherskou vládou a chorvatským banem Jellačićem, byl k naléhání Batthyányho císařským manifestem ze dne 10. června 1848 poukázán rakouský ministr války Latour, aby učinil opatření, by všechny vojenské sbory v uherské polovici podřízeny byly uherskému ministru zemské obrany (Messarosovi), který by vydával jim potřebné další rozkazy skrze příslušná uherská generální kommandy. Jak z tohoto práva v Uhrách bylo kořistěno, dočísti se lze v dějinách uherské revoluce z r. 1848/9. Následkem potlačení této revoluce zmařeny byly oktroyovanou, po rozeznání Kroměřížského sněmu vydanou ústavou z 4. března 1849 všechny úspěchy, jichž Uhři právě rok před tím byli dosáhli. Veškerá vojenská moc v říši, tedy i uherská část téže, podřízena byla zase jednotnému řízení panovníkovu.

Vyrovnáním z r. 1867 nastala nová perioda v státoprávním útvaru mocnářství a také v útvaru armádním. Stanovení branného systému, povolování kontingentu branců ponecháno bylo sice každé polovici, ovšem s podmínkou, že obojí zákonodárství postupovati budou

při tom shodně. Řízení, vedení a vnitřní organisace armády — k vůli zkrácení označil bych to jako *taktickou správu vojska* — prohlášeny za záležitost výhradné pravomoci panovníkovy. Touto úpravou, kterou v rámci dualismu zachráněna byla taktická i správní jednota armády za spolupůsobení společného ministra vojenství, nebyly však nikterak potlačeny tužby uherské po samostatné armádě. Podpisy na vyrovnacích smlouvách ani pořádně neuschly, když těmto tužbám dán byl výraz, který vedl ne sice k plnému, ale přece jen důležitému úspěchu. Dle obsahu vyrovnání měl v obou polovicích shodnými zákony stanoven býti nový branný systém. Z toho chtěla uherská oposice kořistiti. Uherská vláda předložila sněmu v červnu 1868 osnovu branného zákona; aby pak osladila přijetí této osnovy, připojila k ní druhou osnovu, dle které zřízena měla býti v Uhrách zemská obrana (honvedi), podrobená administrativně uherskému ministerstvu zemské obrany. Úsilí oposice směřovalo k tomu, aby těžiště armády vloženo bylo do zemské obrany a kompetence říšského ministra války přenesena co nejvíce do ministerstva zemské obrany. Vládní osnovy byly na konec schváleny, ovšem za slib, že uherští rekruti příkazováni budou k uherským plukům, že administrativním postupem uherská zemská obrana organisována bude jako národní armáda — což, jak známo, provedeno bylo také do plné krajnosti, takže honvedi jsou dnes opravdu národním vojskem uherským — a že honvedům opatřeny budou technické sbory a speciální zbraně (ženie, dělostřelectvo); pozitivním pak úspěchem byl vlastnoruční list císařský ze dne 6. srpna 1868, nařizující, aby k vojenským sborům z uherských zemí doplňovaným přidělováni byli dle možnosti důstojníci v těchto zemích zrození.

Při obnově branného zákona v r. 1888/89 nebyl v Uhrách podniknut žádný vážnější pokus k osamostatnění uherské armády z dvou příčin. První příčinou byly dozvuky vážného nebezpečí války s Ruskem, jež zrovna před chvílí bylo zažehnáno; pocitovalať se tehdy i v Uhrách potřeba jednotné, silné armády tak pronikavě, že právě ten uherský státník, který v r. 1903 byl duševním původcem nynějších armádních požadavků uherských, totiž hrabě Apponyi, pronesl k svým voličům vážná tato slova: »V tomto válečném nebezpečí spočívá jediná naše ochrana ve společné síle vojenské, ve které vyjádřena též váha Rakouska s námi spojeného.« Druhou příčinou pak byla ta okolnost, že veškery snahy uherské oposice soustřeďovaly se na odstranění německých zkoušek

pro záložní důstojníky; při mohutné agitaci proti německosti těchto zkoušek zapomenuto bylo na vše jiné. Snahy po osamostatnění uherské armády obživly však, když v loňském roku 1903 vystoupily vlády v obou polovicích s plánem, aby síla armády byla zvýšena rozmnožením kontingentu branců. Rozmach uherský byl tentokráte tak prudký, že vedl k cenným pozitivním úspěchům, které formulovány byly t. zv. devítkovým komitétem uherského sněmu.

Obsah vojenského programu z tohoto komitétu vyšlého a modifikovaného poněkud ministerským předsedou Tiszou jest takový: 1. Znak (emblem) v společné armádě odpovídati mají dualistickému útvaru říšskému. 2. Vojenský trestní řád má býti reformován a to tak, aby v uherské polovici přivedena byla uherská státní řeč k platnosti. 3. O zákonných úlevách při výkonu vojenské povinnosti rozhodovati má v poslední stolici uherský ministr zemské obrany. 4. Uherské vojenské sbory opatřeny mají býti uherskými důstojníky; k tomuto účelu má býti vojenské vzdělávání přiměřeně reformováno (nová stipendia, nové vojenské ústavy v Uhrách, zavedení uherské řeči do učebních plánů). 5. Vojenské úřady korrespondovati mají s uherskými úřady v jazyku uherském. 6. Tím nemění se nic na poměrech upravených vyrovnaním Chorvatska s Uherskem. 7. Branný zákon má býti revidován (dvouletá služba, odstranění druhého roku dobrovolnického). 8. Králi přísluší právo určiti velící a služební řeč pro uherskou část armády na základě konstitučních práv panovnických, uznaných v § 11. článku XII. zákonů z r. 1867 (t. j. v uherském vyrovnačím zákonu). V tomto posledním odstavci zvláštní důraz klásti sluší na slovo »konstituční«, takže to má znamenati, že v záležitostech řízení, vedení a vnitřní organisace uherské části armády vykonávati má panovník svá panovnická, či výsostní práva konstitučně, t. j. za spolupůsobení parlamentu, po případě za spolupodpisu zodpovědného ministerstva.

Celému tomuto programu vtiskuje vlastní pečeť poslední (8.) bod. Nikoliv panovník sám osobně bez jakéhokoliv spolupůsobení civilních orgánů, jak dříve se dosud, má řídit na dále celou organisaci vojenskou, nýbrž panovník má býti v tomto odvětví obmezen účastenstvím ústavních (konstitučních) orgánů, parlamentu a vlády. Proto také celému tomuto zápasu uherskému dán byl název zápasu o výsostní práva panovnická. Významu tohoto zápasu dlužno dobře rozuměti. Uherské požadavky netýkají se nikterak

celé armády rakousko-uherské. Uhři chtějí tyto požadavky provést jen v »uherské části armády«, nestarajíce se nikterak o to, jak upraveny by byly armádní poměry v Rakousku. V této polovici by tedy postupováno mohlo býti způsobem dvojím. Buď by zachovány byly zde poměry armádní beze změny, třeba by v uherské polovici proveden byl program tamního devítkového komitétu; v tomto případě by opravdu armáda byla rozdělena na dvě části, v nichž každé platily by částečně odchylné předpisy. Anebo by rakouská polovice přistoupila na uherský program; ale i v tomto případě těžko bude lze zachovati jednotnou organizaci armády, ježto mezi uherským a rakouským parlamentem snadno mohou vznikat odchylné názory při úpravě armádních poměrů. Proto před Litavou na německých a starorakouských stranách takový nářek, že uherským armádním programem rozbita bude jednota armády.

V Čechách způsobily uherské vojenské požadavky dojem celkem příznivý, ovšem z důvodu ne zcela případného. Kladen totiž jednostranně hlavní důraz na ty body uherského programu, které znamenají boj proti převaze německého jazyka v armádě. Při tom přimhuřovány byly oči nad tím, že uherský program vypuditi chce německý jazyk jen z tamní polovice, aby ho nahradil nikoliv jazykovou rovnoprávností, nýbrž státní řečí uherskou. O to, jak by jazyková otázka ve vojště před Litavou měla býti uspořádána, uherský program naprosto se nestará, takže nebyly by před Litavou vyloučeny snahy, aby k vůli paritě naproti vládě uherské řeči na straně jedné nastolena byla vláda německé řeči na straně druhé. Pokus v tomto směru byl již podniknut (známá resoluce Derschattova v delegacích), prozatím ovšem bez úspěchu. Že jmenovitě tužby slovanských národů předlitavských v Uhrách nehrály ani nejmenší úlohy při této akci, dokázala pádně tamní odpověď na spojeneckou nabídku jedné z radikálních českých stran. Také kontroverza mezi Tiszou a Korbrem o různém významu slova »národnost«, užitého v Chlopském armádním rozkazu, byla velmi poučnou.

Nejnověji podaly debaty v uherské delegaci o známém rezervátním rozkazu společného ministra vojenství zřetelnější ještě doklad o národnostních účelech uherského vojenského programu. Dle výkladu, který na podnět oposice dala uherská vláda tomuto rezervátnímu rozkazu, má sice v uherských plucích vyučování díti se mateřským jazykem vojínů; při tom mají však nemaďarští vo-

jíni znající maďarský jazyk zařadováni býti mezi ty, kterým vyučování poskytováno bude maďarským jazykem. Bude takto hezký počet nemaďarských příslušníků v Uhrách započítán a zařaden ve vojsku k národnosti maďarské; a co to znamená, dovedou pochopiti u nás snad i ti, kteří ještě dnes uherský vojenský program pokládají chtějí za vítězství myšlenky národnostní rovnoprávnosti. Dojista pak bude program ten v Předlitavsku podnětem k tomu, aby o rovnoprávnost tu bylo bojováno, ale uskutečněním její naprosto ještě není.

Méně povšimnuta zůstala konstituční stránka uherského návrhu, pro kterou tento zasluhuje opravdových sympatií, ale nejen se stanoviska českého, nýbrž se stanoviska lidového vůbec. Výlučná pravomoc panovnicka v záležitostech vojenských mohla býti jakž takž odůvodňována v dobách žoldnéřského systému, v dobách malých vojsk. Ale v době všeobecné branné povinnosti, uvalující tak těžké osobní i hmotné oběti na všechny vrstvy lidové, v dobách krajně zdokonalených válečných zbraní jest požadavek po rozšíření parlamentárního vlivu na vojenské záležitosti jen nutnou důsledností změněných poměrů. Tento požadavek jednou probuzený, kdož ví, bude-li se moci zastaviti na konec před výsostným právem, týkajícím se rozhodování o válce a míru. Moderní pokrok, oceňující tak vysoko ochranu života a zdraví lidského, bude žádati bezpečných záruk, aby velké tyto statky národa nemohly vydávány býti bez nejnutnějších příčin a bez vlivu národního celku hromadným pohromám v šanc. Právě těmto velkým a pro šíření agitace v massách jako stvořeným otázkám otvírá uherský program v říši Rakousko-uherské až dosud pevně uzavřené dvěře.

Vůči této dalekosáhlé důležitosti otázek na přetřes daných musí neskonale překvapiti obsah diskuse tím v říši vyvolané. Spor netočí se totiž kolem zásadní otázky, jsou-li uherské požadavky věcně oprávněny čili nic, nýbrž kolem podřízené vlastně otázky, má-li uherská polovice právo požadavky své klásti čili nic. Tedy nikoliv věc sama, nýbrž jen formální stránka její, t. j. kompetence je předmětem sporu. Překvapující tento zjev jest důsledkem zvláštního státoprávního útvaru tohoto mocnářství. Neobvyklou zvláštností dualistického útvaru říšského jest, že útvar ten není vybudován na jediném, nýbrž na dvou vedle sebe postavených základech. Nemáť říše Rakousko-uherská jednotného ústavního, nýbrž spočívá na dvou vyrovnáním z roku 1867 zbudova-

ných zákonech, z nichž platí jeden pro uherskou, druhý pro předlitavskou polovici. A aby vzájemné poměry obou polovin, beztak již následkem toho dost složité, staly se ještě složitějšími a nejasnějšími, neshodují se ještě oba tyto ústavní zákony, vykazujíce mnohé jak formální, tak věcné odchylky. Stojí takto vedle sebe, ba i proti sobě dva státní útvary, a v každém z nich jsou ty poměry, které mají býti oběma společny, upraveny samostatným ústavním zákonem, lišícím se v mnohých svých předpisech od ústavního zákona druhého státu. V tom vězí kořen celého nynějšího vojenského sporu mezi oběma polovicemi, takže zní sporná otázka takto: Má uherská polovice právo uskutečniti samostatně své požadavky v rámci svého ústavního zákona, či jest vázána na souhlas předlitavské polovice, jakožto druhé zúčastněné části celkového mocnářství?

Právnick, který na tuto otázku chce přesně odpověděti, nesmí řídit se sympatiemi pro tu nebo onu spornou stranu. Pro něho rozhodným může býti jedině zákon. Jsou-li důslednosti ze zákona odvozené nepřiměřené neb nebezpečné, nuže, budiž zákon změněn. Právě v oboru ústavního života národů nesmí právník dáti se svést k jinému výkladu než k takovému, který vyplývá se železnou důsledností z ústavních zákonů; veřejný život pozbyl by jinak pevné opory. Proto pokusím se bez ohledu na své sympatie, na své politické přesvědčení objasniti spornou otázku vojenskou na bezpečném podkladu vyrovnacích zákonů, na kterých společný svazek mocnářství Rakousko-uherského byl vybudován.

Vojenský konflikt mezi Rakouskem a Uherskem vznikl z různosti textu rakouského a uherského vyrovnacího zákona. Rakouský § 5. (zákona z 21. prosince 1867, ř. z. č. 146) zní určitě: »Opatření, týkající se řízení, vedení a vnitřní organizace veškerého vojska, přísluší výhradně císaři.« Uherský § 11. (článek XII. zákonů z r. 1867) praví: »Následkem ústavních panovnických práv Jeho Veličenstva v příčině vojenství uznává se, že náleží v příslušnost Jeho Veličenství všechna opatření, týkající se jednotného řízení, vedení a vnitřní organizace veškerého vojska a tedy i uherského vojska, jakožto doplňující části veškerého vojska.« V Uhrách klade se důraz na dva výrazy: ústavní práva panovnická a uherské vojsko. Z prvnějšího výrazu dovozuje se, že v Uhrách panovník smí v těchto vojenských záležitostech vykonávati svoji pravomoc jen ústavně, t. j. za spolu-

působení parlamentu a odpovědné vlády. Z poslednějšího výrazu dovozuje se pak jistá samostatnost uherské části vojska. Proti tomu namítá se z rakouské strany tolik: Prikazuje-li konstituční, t. j. parlamentem schválený zákon panovníkovi výlučně jistou pravomoc, jest výkon této pravomoci také konstitučním a nikoliv absolutistickým, jak vysvítá z toho, že na př. právo udíleti milost panovníkovi přiznané nelze nazvati absolutistickým právem; že pak výrazem »uherské vojsko« není uznána samostatnost téhož, dokazují další slova, označující toto vojsko jen jako doplňující část celé armády. Tento spor mezi oběma názory, který mohl by rozváděn býti do nekonečna, sotva přispěje k rozhodnutí; pouhé slovíčkářství málo bude platné. Spíše bude lze dospěti k jasnému názoru, která strana jest skutečně v právu, zjistí-li se, jaký význam příkládán byl citovaným předpisům v době, když předpisy ty byly uzákoněny; dlužno tedy zjistiti, jaký význam příkládán byl v Uhrách § 11. zákonodárnými tamními činiteli, když urovnáván byl r. 1867 poměr k rakouské polovici.

Běžná politická tradice vypěstovala v celém Předlitavsku o významu rakousko-uherského vyrovnání z roku 1867 hodně falešnou představu, pod jejímž tlakem nedovedeme správně pochopiti snahy uherské; ani politika, ba ani věda nedovedla se vymaniti z falešných těch představ. Politické kredo praví, že vyrovnání bylo pro Uhersko samý úspěch, pro Předlitavsko samá oběť. Pravdou jest to jen potud, pokud hledí se na ústavní poměry uherské, jak vyvinuly se po porážce tamního odboje (1849) pod tlakem unifikačních snah Vídeňských. Ale hledí-li se na státoprávní poměry uherské před rokem 1848 a na úspěchy tamní dobyté sankcionovanými zákony z r. 1848, nezapomíná-li se dále na porážky rakouského vojska na bojišti u Hradce Králové, nelze neuznati, že vyrovnání z r. 1867 znamenalo také ústupky se strany Uherska vůči Rakousku. Právě v odvětví vojenském lze ústupek uherský podrobně sledovati.

Zřízením samostatného uherského ministerstva (článek III. zákonů z roku 1848) získalo Uhersko jistou samostatnost ve správě vojenství. Když v r. 1866 a 1867 radil se subkomitét 67členné komise uherského sněmu o podmínkách za účelem vyrovnání s Rakouskem, byla majorita v tomto subkomitétu pod vůdcovstvím Deakovým ochotna ku koncessím v otázce vojenství. Trvala sice na starém právu uherského sněmu, povolovati brance, stanoviti branný systém. Ale co do taktické správy (t. j. toho, co označuje

se v zákonech jako »řízení, vedení a vnitřní organisace vojska«) přišla majorita subkomitétu vstříc rakouské polovici, navrhuje zákonné ustanovení, dle něhož měla taktická správa vojenství prohlášena býti za záležitost společnou oběma polovicím tak, jak stalo se to se záležitostmi zahraničními; správa ta měla dle toho vložena býti do rukou společného ministra vojenství a to dokonce bez výhrady, která uložena byla ministru zahraničních záležitostí v téhož ressortu (souhlas ministerstev v obou polovicích). Pro parlament nepožadovala majorita subkomitétu pražádného vlivu. Minoritě v subkomitétu zdál se ústupek majoritou navrhovaný přílišným. Minorita přála si podstatně restituci stavu z roku 1848, navrhuje, aby taktickou správu vojenskou vykonával panovník skrze uherského vrchního velitele vojenského za kontrasignace ministrů. Ani minorita nežádala tedy parlamentárního vlivu na taktickou správu vojenskou, nýbrž toliko vliv uherské vlády; během jednání vzala však minorita návrh svůj v komisi zpět, uznávajíc ho patrně za neuskutečnitelný. Ale ani návrh majority subkomitétu nebyl v plenu 67členné komise uskutečněn. Tam byl totiž učiněn a také přijat návrh, aby taktická správa vojenství jakožto panovnické právo vložena byla bezprostředně do pravomoci panovníka; v odůvodnění toho výslovně bylo řečeno, že odpovídá to zásadám v konstitučních státech obvyklým. Z tohoto postupu, kterým vznikl nynější § 11. uherského vyrovnacího zákona, vychází zcela zřetelně na jevo dvojí: 1. že na spolupůsobení parlamentu v taktických otázkách vojenských nebylo v Uhrách v roce 1867 při jednání o vyrovnacím zákonu ani pomýšleno, a 2. že pomýšleno bylo sice na spolupůsobení vlády (dle minority uherské vlády, dle majority říšské vlády), že však od toho bylo upuštěno ve prospěch pravomoci panovníka. Pro právníka nemůže býti žádné pochybnosti, že v otázce vojenství přiznána byla v Uhrách v § 11. vyrovnacího zákona úmyslně výlučná pravomoc panovníkovi. Že i v Uhrách jen takto a ne jinak bylo § 11. rozuměno, ukázalo se hned v r. 1868 při debatě v uherském sněmu o branné předloze. Velice důrazně odmítnuty tu byly snahy oposice po samostatnosti uherské armády. »Osamostatnění uherského vojska rozloučilo by uměle instituci povolanou, aby společně a spojenými silami hájila mocnářství,« volal k oposici Andrassy za pochvaly majority. »Jakmile uznává se nutnost společné obrany, bylo by to porušením konstitutionalismu, kdyby měl býti odstraněn zde společný ministr vojenství, který jest při tom jedině

možnou zodpovědnou osobností,« dovozoval Eötvös vůči snahám oposice nahraditi společného ministra vojenství uherským ministrem honvedů. A skutečně od roku 1868 až do sklonku r. 1902 nenapadlo v Uhrách nikomu vážně, aby vykládal § 11. uherského vyrovnacího zákona jinak, než jak byl tento § míněn.

Dnes Uhersko hospodářsky i politicky sesílené lituje ústupků, které v roce 1867 Rakousku bylo učinilo, i snaží se obrátným způsobem, aby důsledky těchto ústupků pro sebe zmírnilo. V otázce vojenské vytasili se Uhři v loni s novým výkladem § 11.; záminku k tomuto výkladu vyhledali sobě ve státoprávních svých názorech. Uherská státní věda učí totiž, že uherská ústava zakládá se nejen na pozitivních, nýbrž i na zvykových normách a na zvykové interpretaci. Ještě dnes tam platí »učení o svaté koruně«, která jest symbolem státní jednoty, královské moci, majestátu státního a subjektem veřejných pravomocí. Nejen panovník, nýbrž i národ, t. j. politicky oprávněný národ jest »membrum sacrae regni coronae«. Z toho dovozuje se, že poměr mezi králem a panovníkem v Uhrách založen jest na smlouvě a že všechna veřejná moc vychází z národa. Jestli v § 11. uherského vyrovnacího zákona zamění se slovo »Jeho Veličenství« výrazem »svatá královská koruna« ve smyslu právě uvedeném, pak arcif bude lze z paragrafu toho vyčísti uherský výklad, dle něhož pravomoc v záležitostech vojenských vykonávati má panovník nikoliv »výhradně«, jak psáno v rakouském zákoně — nýbrž za spolupůsobení druhého spolučinitele »svaté královské koruny«, kterým jest zastupitelstvo národní, t. j. parlament. A tak dospělo se v Uhrách oklikou přes uherské státní právo k interpretaci výsostních práv vojenských, která nesrovnává se s tím, co tanulo v roce 1867 samým uherským zákonodárným faktorům na mysli. A namítá-li se proti tomu z Rakouska, že nemůže přece dnes najednou býti nesprávným výklad uherského § 11., zachovávaný nepřetržitě a bez protestů po celých třicet šest let, odbývá se tato námitka v Uhrách zcela hravě: vyrovnací zákony vykládány prý byly dosud neprávem dle ryze rakouského stanoviska, na úkor státoprávního stanoviska uherského, i může tomu v Uhrách učiněna býti přítrž kdykoliv, aby přivedeno tam bylo i k platnosti uherské stanovisko.

Jest uherská polovice oprávněna, aby tak najednou jasněmu znění § 11. o své újmě a bez souhlasu rakouské polovice položila za základ své státoprávní názory? Prostý čtenář nebude tuto otázku ani dobře chápati. Vždyť forma mocnářství jest dualistická,

anebo po česku řečeno dvojstranná čili vzájemná i nemůže tudíž žádná z obou stran vykládati základní předpisy státoprávní formy této se týkající jednostranně; i v obyčejném životě samovolný výklad jedné ze smlouvajících stran nebyl by ničím jiným než porušením smlouvy, nadtož potom v životě států! A přece i takový jednostranný výklad pokládá se v Uhrách nejen za možný, nýbrž dokonce za oprávněný, ovšem zase za pomoci státoprávních tamních názorů. Vůbec jest nynější vojenský konflikt důsledkem různého nazírání před i za Litavou na základní povahu vzájemného poměru mezi oběma polovicemi.

V Rakousku pohlíží se na poměr mezi oběma polovicemi jako na trvalý státoprávní svazek, třeba bylo sporno, lze-li svazek ten pokládati za reální unii či za stát spolkový, či za státoprávní útvar zvláštního druhu; vyrovnací zákony dlužno pak pokládati za smlouvu anebo aspoň za bilaterální ujednání. Jinak soudí se v Uhrách. Říše rakousko-uherská skládá se ze dvou státoprávně zcela samostatných států. Trvale společným pojátkem mezi nimi jest jediné povinnost k vzájemné obraně, která vyplývá z pragmatické sankce. Vyrovnací zákon uherský z roku 1867 jest samostatným uherským zákonem, představujícím ujednání mezi uherským národem a uherským králem a nic více. Dříve (Szilágyi, 1893) připouštělo se v Uhrách aspoň tolik, že uherská polovice jest sice oprávněna měniti o své újmě vyrovnací zákon, že však taková změna může vstoupiti v platnost teprve tehdy, uskuteční-li se v Rakousku táže změna korrespondujícím zákonem. Dnes (Bors a jiní) hájí se již názor, že uherská polovice může samostatně zákon ten změniti; vyrovnání z r. 1867 jest jednostrannou, mezi dvěma úplně samostatnými státy bez termínu, s výhradou všech práv pro futuro vyměněnou deklarací. Mezi oběma státy není prý státoprávního, nýbrž toliko mechanického spojení. Jest to theorie »o mocnářství na výpověď« v plné příkrostiti bez jakéhokoliv umírňujícího dodatku.

Spor o státoprávní povahu společného svazku mocnářství a vyrovnacích zákonů jest příliš rozsáhlý a důležitý, než aby bylo lze ho na tomto místě plně rozvinouti. Tolik zdá se býti nepochybné, že rakouský názor o smluvní povaze celého vyrovnání nebude lze v plném rozsahu udržeti. Přihlíží-li se k uherskému vyrovnacímu zákonu (čl. XII. z r. 1867), který jako původní má rozhodující význam a z něhož rakouský vyrovnací zákon jest jen jakýmsi výtahem, lze toliko část předpisů z něho označiti jako

smluvní. Touto smluvní částí jsou ty předpisy, kterými stanoven byl obsah a objem záležitostí společných oběma polovicím (záležitosti] zahraničné, vojenské a finanční v §§ 6. až 17.). O těchto společných záležitostech praví se v § 18. uherského zákona doslovně toto: »To jsou záležitosti, jichž výše uvedené společenství pokládá se za důslednost pragmatické sankce. Bude-li v jich příčině za souhlasu obou částí dosaženo ujednání, musí vzájemnou smlouvou napřed ustanoven býti poměr, dle kterého země uherské koruny uhražovati budou břemena a náklady záležitostí dle pragmatické sankce za společné uznaných.« Zde mluví se tedy výslovně o souhlasu a ujednání mezi oběma částěmi v příčině společných záležitostí a další (finanční) důsledky činí se závislým na podmínce, že takového ujednání bude skutečně dosaženo. Se strany uherské byl učiněn pokus seslabiti význam tohoto zákonného předpisu výkladem, že slovy »za souhlasu obou částí ujednání . . .« míněn uherský sněm a panovník, nikoliv však obě polovice říše; ale výklad tento jest neudržitelný, hledíc k tomu, že i na jiném místě uherského zákona (§ 8.) užívá se slov »obě části« nepopíratelně ve smyslu obou polovicí říše.

Mezi společnými záležitostmi, »v příčině kterých za souhlasu obou částí třeba dosáhnouti ujednání«, uvedena jest v §§ 11. uherského zákona taktická správa (řízení, vedení a vnitřní organisace) vojska. Právník, který zná původ tohoto ustanovení — jak byl dříve nastíněn — který slovům přikládá přirozený jich smysl, musí se železnou důsledností dospěti k úsudku, že předpis § 11. uherského vyrovnacího zákona bylo by lze měniti jen tehdy, kdyby »za souhlasu obou částí dosaženo bylo ujednání«, že však žádná z obou částí není oprávněna, aby změnila předpis ten o své újmě. V uherské polovici provedena byla změna tohoto předpisu. Ovšem nikoliv změna zjevná, dle které by § 11. dána byla nová formulace, nýbrž změna skrytá tím způsobem, že dává se paragrafu tomu změněný smysl, aniž by na slovném znění téhož provedena byla změna. Uherská polovice provádí na § 11. toliko interpretaci, ale hned tak důkladnou, že touto interpretací vkládá se do § 11. jiný smysl, než jaký nepředpojatý právník z něho může vyčísti, jaký do něho byl při původu vložen a odtud po třicet šest let nepřetržitě až do loňska vkládán. Taková interpretace zákonného předpisu není ničím jiným, než změnou téhož. A tato změna cestou interpretační provedena byla v uherské polovici jednostranně, bez souhlasu rakouské polovice. O vítězství uherském

nerozhodlo právo, které tentokráte bylo na rakouské straně, nýbrž politická moc, kterou mohla uherská polovice k posílení svého stanoviska na váhu položit. Z otázky právní stala se otázka moci, ve kteréž musila uherská polovice za neurovnaných poměrů před Litavou nabyti převahy a diktovati svoji vůli.

V uherské polovici provedeny budou všechny důsledky interpretace § 11. vyrovnacího zákona bez ohledu na to, zda před Litavou přistoupí se na uherskou interpretaci, čili nic. V Uhrách nelekají se nijak toho, nepřistoupí-li Předlitavsko k uherskému stanovisku. V tom případě, kdyby Předlitavsko nepřistoupilo na uherské stanovisko, bude, jak způsobem nejoficiálnějším prohlásil ministerský tamní předseda — obor společných záležitostí zahrnovati jen to, ohledně čeho v obou polovicích provedeny budou souhlasné dispoice; »nebudou-li tyto dispoice na obou stranách se krýti, jako tomu tak jest při výsostních právech, poněvadž uherský zákon obmezuje tato na užší obor než rakouský, pak bude společný svazek prakticky účinným jen pro tento užší obor, který staven jest uherským zákonem.« To neznamená nic jiného, než že objem společenství v odvětví vojenském závisí úplně na tom, v jaké míře uherská interpretace zákona to připustí. Chce-li rakouská polovice zachovati společenství vojenské v dosavadních rozměrech, musí volky nevolky přistoupiti na důslednosti uherské interpretace vyrovnacího zákona. A tak dostala se v této záležitosti rakouská polovice do vleku polovice uherské a uherské úspěchy vojenské budou působiti na vnitřní politické poměry v Předlitavsku.

Bylo již dříve řečeno, pokud a proč důsledky z uherské interpretace vyplývající mohou v Čechách přijaty býti sympaticky. Nesmíme se však oddati naději, jakoby důsledky dostaviti se musily v Rakousku samy sebou. Pokud půjde zejména o národnostní stránku uherských úspěchů, bylo by klamno souditi spěšně, že rozšířená platnost uherské řeči v armádě musí sama sebou míti v zápětí rozšířenou platnost neněmeckých řečí v téže instituci. Nikoliv proto, aby řeči jednotlivých národností v Rakousko-Uhersku byly v armádě více uplatněny, kladen uherský požadavek, nýbrž jedině proto, aby i v armádě uherské přivedena byla k platnosti uherská státní řeč. Nepřímo ovšem mohl by úspěch uherský míti příznivý vliv na požadavky neněmeckých národů v Předlitavsku po uplatnění jich národnosti v armádě; podmínkou však bude, aby neněmečtí národové dovedli v parlamentu v té pří-

čině se sjednotiti. Také uherský výklad o výsostních právech panovníckých sotva bude moci v Předlitavsku státi se platným pouhou interpretací rakouského vyrovnacího zákona; zníť tento (§ 5.) příliš určitě, takže asi bude změna zákona toho nezbytnou, jakmile v Uhrách začnou prováděti se praktické důsledky této interpretace výsostních práv a Předlitavsko bude chtíti příkladu toho následovati. Rozhodně lze tvrditi tolik, že uherské úspěchy budou kamenem, který rozvíří silně a na dlouho neklidnou hladinu rakouského parlamentu.

Následky uherských úspěchů vojenských nezůstanou však omezeny jen na toto zásáhnutí do vnitřních poměrů v Předlitaví, nýbrž mají ještě další význam. Schválením uherských požadavků byla vlastně uznána zásada, že uherská polovice má právo vykládati samostatně a dle tamních poměrů obsah i ostatních předpisů vyrovnacího zákona, které vznikly ujednáním a souhlasem mezi oběma polovicemi dosaženým. Mezi tyto patří vedle vojenských předpisů též předpisy o společnosti zahraničních záležitostí. Kdo může ručiti za to, že týmž postupem, který volen byl při vojenském paragrafu, nebude v Uhrách někdy pracováno k tomu, aby i zahraničný paragraf uherského vyrovnacího zákona (§ 8.) vykládán byl tak, jak by odpovídalo uherským přáním? Že dnešní společenství při obstarávání zahraničních záležitostí mocnářství neodpovídá tužbám maďarského národa, nemůže nepozorovati jen ten, kdo si vůbec uherských poměrů nevšímá. Již starý stavovský sněm v Uhrách opětovně kladl požadavek, aby při uzavírání mezinárodních smluv samostatnost uherského státu byla respektována. Tak na př. v r. 1790 bylo žádáno, aby k jednání o mír s Tureckem přibrán byl vyslanec uherský. V r. 1848 vysláni byli skutečně vyslanci uherského státu k frankfurtskému parlamentu. Jak zastoupen byl uherský stát na brusselské cukerní konferenci a jaké toto zastoupení mělo pro předlitavské cukrovarnictví následky, jest v čerstvé ještě paměti. Také ustavuje se v Uhrách v této době pod protektorátem býval. ministerského předsedy nová politická strana, do jejíhož programu zařaděn byl také tento požadavek: »uplatnění státní povahy Uherska při zastoupení v cizině a ve všech zařízeních týkajících se zevnějšího obchodu.« Když pak nedávno jednáno bylo v uherské delegaci o výkonu rakouského práva veta při volbě papežské, slyšeti bylo lze z úst ministerského předsedy pro společenství zahraničních záležitostí málo slibné praeludium, že prý § 8. uherského vyrovnacího zákona zní

velmi neurčitě, že připouští různé výklady atd. Což až uherská oposice chopí se jednou této neurčitostí a vystoupí s požadavkem, aby § 8. interpretován byl způsobem, který odpovídal by státoprávním názorům země?

Jestli při jednotlivých vyrovnáních odprýskává s budovy společného svazku tu i tam omítka, samostatnou interpretací základního zákona vyrovnávacího může uherská polovice vylamovati ze samých základů této budovy kvádry tak dlouho, až nezbude z dosavadního společenství nic jiného, než nejvolnější svazek personální unie.

Tyto státoprávní důsledky nemusí, ale mohou se dostaviti; kdo je zvyklým posuzovati přítomné události jen jako nutný důsledek předcházejícího vývoje, přikloniti se musí k názoru, že vývoj státoprávních poměrů v Uhrách spěje skutečně k tomuto cíli. Poněvadž pak náleží k úkolům prozíravé politiky býti připravenu na možné budoucí události, pokud se týče napomáhati neb brániti určitému směru vývoje, jest zajisté pro nás Čechy důležitou otázkou, jestli takovýto vývoj státoprávních poměrů uherských byl by pro dosažení našich politických i národních tužeb vítaným čili nie. Úsudek může býti různý. Vítati a tudíž dle možnosti podporovati bude vývoj Uherska k plné státoprávní samostatnosti, kdo jest u nás přesvědčen, že po odluce neněmecké uherské polovice český národ v Předlitavsku bude moci více se uplatniti, než dosud možno v nynějším dualistickém svazku. Kdo však se obává, že odlukou uherské polovice sesílen bude v Předlitavsku vliv národnosti německé a že politické i hospodářské poměry nutiti budou seslabenou předlitavskou polovici k užšímu přimknutí k sousední říši německé, nemůže se stanoviska českého vývoj uherský, který by od dualismu vedl k personální unii a snad ještě dále, pokládati za žádoucí. Mezi tyto poslednější patří též spisovatel tohoto článku.
